

BOTANİKTE ADLANDIRMA

BOTANICAL NOMENCLATURE

Prof. Dr. Asuman BAYTOP

Adlandırma, Bitki Sistematiği dalının içerdiği bir konudur. Amacı, bitkilere bitki gruplarına basit ve tek anlamlı bilimsel isimler vermek ve bu amaca ulaşabilmek için kurallar oluşturmaktır.

Verilen bilimsel adların tek anlamlı olması doğal bir koşuldur. Böyle olmadığı anda, anlaşmazlığa, yanlış yorumlara, hattâ zararlı sonuçlara yol açılır. Yerli diller, yani halk arasında kullanılan isimler, kesin olmaktan çok uzaktır. Örneğin bir ağacın dendiği zaman, yöreye göre, belki bir **Pinus** veya bir **Picea**, hattâ bir **Carya** olarak düşünülebilir. Çitlembik adı, hem **Celtis australis**, hem **Pistacia terebinthus**'a verilir. Tespih ağacı, hem **Melia azaderach**, hem **Sytrax officinale**'nin Türkçe adıdır. Yerelması dendiği zaman, hem zehirli olan **Mandragora autumnalis**'in meyvaları, hem de sebze olarak yenen **Helianthus tuberosus**'un tuberkül yumruları anlaşılır.

Kesinliğin sağlanması için, bir kelimenin farklı bitkiler göstermemesi lâzım olduğu gibi, bir bitkinin ancak bir ad taşıması, bir bitkinin farklı adlarla tanınması gerekir. Farklı diller, farklı isimler getirdiğine göre, tek dil konusunda anlaşmak ve bu dilin uluslararası bir dil olması icap eder. Bu düşünceye dayanan uluslararası çalışmalar sonunda bu dilin, bugün konuşulmayan, tarafsız bir dil olan, vaktiyle de bilim dili olduğunu bildiğimiz Latince olması kabul edilmiştir. Bu uluslararası çalışmalar sonunda, adlandırma işlemlerinde birlik sağlanması için ilke ve kurallar saptanmış ve kurallar "Uluslararası Botanik Adlandırma Kodu" (1) adı altında İngilizce, Fransızca, Almanca olarak yayımlanmıştır. Bu kuralın toplamı, bu üç dilde, sırasıyla aşağıdaki isimleri taşır: International Code of Botanical Nomenclature, Code International de la Nomenclature Botanique, Internationaler Code der Botanischen Nomenklatur.

Bu ad, yazımın içinde "Kod" şeklinde kısaltılmıştır.

Botanik adlandırmada uluslararası standardizasyon ve kurallaştırma çabalarının temelini, ilk defa, 1867 de Pariste toplanmış olan Birinci Uluslararası Botanik Kongresinde atıldığını görüyoruz. Bundan sonra, her beş yılda bir, her biri başka bir ülkenin bir şehrinde yapılan bu kongrelerde, yeni gelen tekliflerin tartışılması sonucunda, kurallar daha da geliştirilmiş ve Kod, yeni ilâveleriyle yayımlanmıştır.

Bu yazımızda, 1972 de yayımlanmış olan ve 1969 da Seattle'de yapılan Onbirinci Uluslararası Botanik Kongresinde kabul edilen ve halen geçerli olan son Kod'u (1) tanıtmak, adlandırma ile ilgili terimleri ve sorunları örnekler vererek belirtmek istiyoruz. Bu amaçla faydalandığımız taksonomik eserler yazımızın sonunda bildirilmiştir (1-12).

Kod'un içeriği

Kod'un **Giriş**'inde, Botanik ilminin, taksonomik birimlere genel ve özel adlar verirken, bütün dünya botanikçileri tarafından uygulanabilecek basit ve kesin bir adlandırma sistemine ihtiyacı olduğu açıklanmakta ve Kod'un başlıca amacının bu sistemi stabil bir yönteme dayandırmak, ilimde karışıklığa neden olabilecek yanlış, iki anlamlı, şüpheli isimleri ortadan kaldırmak ve yararsız yeni adların yaratılmasına imkân vermemek olduğu belirtilmektedir. Bu amaçla, **İlkeler** ve **Kurallar** saptanmış, **Tavsiyeler** verilmiştir.

İlkeler, Kod'un **Birinci Bölüm**'ünü teşkil eder. Burada, botanik adlandırmanın, zoolojik adlandırmadan tamamen bağımsız olduğu, taksonomik grupların adlandırılmasında "tipus yöntemi"nin uygulandığı, ilk yayın tarihine öncelik tanındığı, ilmî adların, köken ne olursa olsun, latince gibi işlem gördüğü kabul edilmiştir.

İkinci Bölüm, Kurallar ve Tavsiyeleri taşıyan bölümdür. Burada altı alt-bölüm altında, 75 madde verilmiş ve gerektiği yerlerde maddelerin konusu ile ilgili tavsiyeler sunulmuştur.

Üçüncü Bölüm'de, Kod'da değişiklik yapmak gerektiği zaman izlenecek usul ile ilgili maddeler yer almıştır.

Bu üç bölümün ardından üç **Ekbölüm** gelir. Bunların birincisinde hibritlerin isimlendirilmesi ile ilgili maddeler ve tavsiyeler açıklanmıştır. İkincide muhafaza edilen familya adları (**nomina familiarum conservanda**) ve üçüncüde muhafaza edilen ve reddedilen cins adları (**nomina generica conservanda et rejicienda**) sıralanmıştır. Bu cklelerden sonra, tipusların nasıl tayin edileceği, bir botanik literatürü bildirilirken ne yol izlenmesi gerektiği hususunda yol gösterilmiş

son olarak ta, **Bibliographia** başlığı altında, 1867-1966 yılları arasında yayımlanmış olan uluslararası adlandırma Kuralları'nın ve Kod'ların adları ve yayımlandığı yerler bildirilmiştir.

Takson'un anlamı

Herhangi bir basamaktaki taksonomik gruba, taksonomik birime, takson adı verilir. Örneğin takım, familya, cins, tür, birer taksonomik gruptur, birer taksondur. Latince: **taxon** (tekil olarak), **taxa** (çoğul olarak).

Taksonlar birbirine bağlı birimlerdir, öyle ki her basamaktaki takson, bir üst basamaktaki taksonların topluluğundan oluşur. Taksonların temel birimi olan tür (**species**) kabul edilir. Yükselici sırayı izlersek, birimlerin sırası şöyledir: tür (**species**), cins (**genus**), familya (**familia**), takım (**ordo**), sınıf (**classis**), bölüm (**divisio**). Böylece her tür bir cinse aittir, her cins bir familyaya aittir, vs. Her birimin çok geniş olması dolayısıyla onu ara birimlere bölmek gerekiyorsa, yeni birimlerin adının başına alt (**sub**) ekini getirmekle veya yeni terimler bulmakla yeni arabirimler oluşturmak kabildir. Bitkiler âlemi (**regnum vegetabile**) aşağıda latince adlarını verdiğimiz ve alçalcı sıraya göre dizdiğimiz taksonlara bölünür; **divisio, subdivisio, classis, subclassis, ordo, subordo, familia, subfamilia, tribus, subtribus, genus, subgenus, sectio, subsectio, series, subseries, species, subspecies, varietas, subvarietas, forma, subforma**. Bu taksonların sırası değişmez.

Familyadan yukarı olan taksonların adlandırılması

Familyadan yukarı basamaklarda olan taksonlara verilen latince adlar belirli eklerle son bulur. Bu ekler aşağıda gösterilmiştir:

bölüm (**divisio**) : -phyta
altbölüm (**subdivisio**) : -icae
sınıf (**classis**) : -atae
altsınıf (**subclassis**) : -ideae
takım (**ordo**) : -ales
alttakım (**subordo**) : -ineae

Familya ve familyaya bağlı altbirimlerin adlandırılması

Familya adı, isim gibi kullanılan çoğul bir sıfattır. O familyada bulunan bir türün adının arkasına -aceae ekinin ilâve edilmesiyle yapılır. Örneğin **Rosaceae** (rosa cinsinden), **Papaveraceae** (Papaver cinsinden).

Uzun zamandan beri kullanıldığı için yerleşmiş bazı familya adları bu kurala kırmızı isim taşırlar. Botanikçiler, bu eski adların yerine, aşağıda kararlaştırılmış olan yeni adları kullanabilirler:

Palmae (Arecaceae, Areca cinsinden), Gramineae (Poaceae, Poa cinsinden), Cruciferae (Brassicaceae, Brassica cinsinden), Leguminosae (Fabaceae, Faba cinsinden), Guttiferae (Clusiaceae, Clusia cinsinden), Umbelliferae (Apiaceae, Apium cinsinden), Labiatae (Lamiaceae, Lamium cinsinden), Compositae (Asteraceae, Aster cinsinden).

Eğer **Papilionaceae** familyası, **Leguminosae** familyasının diğer iki kısmından ayrı kabul ediliyorsa, **Fabaceae** kelimesi **Papilionaceae** karşılığında kullanılmalıdır.

Familyaya bağlı altbirimlerin adlandırılmasında, latince isimler şu eklerle son bulur :

- altfamilia (subfamilia) : -oideae
- oymak (tribus) : -eae
- altoymak (subtribus) : -inae

Takım, alttakım, familya ve altfamilya birimleri için türkçe isimlerin yerleş-tirilmesi ve bu türkçe isimlerin belirli eklerle bitirilmesi Demiriz (6) tarafından teklif edilmiş ve bu amaçla, bu taksonlar için, gene Demiriz tarafından şu son ekler ileri sürülmüştür: takım için **-lar** (veya **-ler**), alttakım için **-sular** (veya **-siler**, **-sular**, **-süler**), familya için **-giller**, altfamilya için **-sıgiller** (veya **-sigiller**, **-sugiller**, **-sügiller**).

Cins ve cinse bağlı altbirimlerin adlandırılması

Cins adları tekil bir isim veya isim olarak kabul edilen bir kelimedir. Baş harfi büyük yazılır. Kökeni çok farklı olabilir: belki bitkinin çok eski adıdır, belki bir şahsa atfen verilmiş bir isimdir, belki de bir anagramdır 2). Eski bir cins adına örnek olarak **Rosa**, **Citrus** adlarını, bir şahsa atfen verilmiş cins adına örnek olarak **Copernicia**, **Victoria**, adlarını verebiliriz. Anagramlara örnek olarak ta **Alliaceae** familyasından **Allium**, **Milula** adlarını, **Compositae** familyasından **Filago**, **lflago**, **Logfia**, **Gifola** adlarını, **Gramineae** familyasından **Elymus** ve **Leymus** adlarını verelim.

Yeni bir cinse ad verecek olan botanikçilere Kod aşağıdaki tavsiyelerde bulunmaktadır :

- a) kelimenin latince bir sonek ile bitirilmesi,
- b) latinceye zor uydurulabilen kelimelerden kaçınılması,
- c) uzun, okunması zor kelimeler yaratılmaması,
- d) değişik dillerden alınan kelimelerle bir birleşim yapılmaması,
- e) kelimenin, mümkünse cinsin özelliklerini belirtmesi,
- f) isim olarak kullanılabilen sıfatlardan kaçınılması,
- g) aynı taksonda bulunan bir tür adının epitetine benzer bir kelime seçilmemesi,
- h) cinsin, botanik veya tabii ilimler ile ilgisi olmayan şahıslara atfedilmemesi,
- i) cins adı, bir şahıs adından türevlendirilecekse, bu kelimeye dişil bir şekil verilmesi,
- j) iki cins adından kısımlar alıp birleştirmek suretiyle yeni bir cins adı yapılmaması.

2) Anagram, bir kelimenin harflerinin yerlerinin değiştirilmesiyle düzenlenmiş kelime demektir.

Cinse bağılı altbirimlerin adı, cins adının arkasına altbirimin kısaltılmış şekli ve bunun arkasına da altbirimi belirten kelimenin yazılması suretiyle tertiplenir. Bu son kelimenin ilk harfi büyük yazılır. Örneğin, **Ranunculus** subgen. **Bat-achium**, **Papaver** sect. **Macrantha**, **Rhamnus** sect. **Rhamnus**, **Euphorbia** subgen. **Chamaesyce**, **Euphorbia** subgen. **Esula** sect. **Myrsiniteae**.

Altbirimi belirten kelimeler, cins adının arkasına **-oides** veya **-opsis** eklerinin, veya başına **-Eu** ekinin konmasıyla oluşturulmamalıdır. Alt cins veya sek-yon belirten kelimenin tercihen bir isim olması, daha aşağı altbirim için de çoğul şekilde yazılmış bir sıfat seçilmesi tavsiye edilir.

Tür ve türe bağılı altbirimlerin adlandırılması

Bir türün bilimsel adı iki latince kelimedenden ibarettir. Birinci kelime bu türün bulunduğu cins adıdır, ikinci kelime ise tür için özel olan, türü belirten kelimedir. İkinci kelimeye epitet denir. Epitet bir sıfat veya bir isim olabilir. Bir sıfatısa, bu sıfat cins adının cinsiyetine uygun olarak yazılır: **Hyoscyamus albus**, **Achillea millefolium**, **Papaver somniferum** gibi.

Eğer epitet bir isimse, örneğin bir şahıs adı veya coğrafi bir yer adı ise, bu kelime cins adı ile tamlama yapmak üzere genitif yazılır veya bu kelimedenden bir sıfat türetilir: **Centaurea zeybekii**, **Ferulago mughlae** veya **Digitalis divaricata**, **Saxifraga artvinensis**, **Erysimum symrnaeum**, **Rosa damascena** gibi.

Epitet birleşik bir kelime ise, yani iki kelimedenden yapılmışsa, bunların arasına bir kısa çizgi koyarak kelimeleri birleştirmek gerekir: **Dryopteris filix-mas**, **Antennaria dioica**, **Impatiens noli-tangere** gibi.

Epitet, cins kelimesi ile tamamen aynı olmamalı, hattâ bu kelime ile başlangıçta birleşik bir kelime bile olmamalıdır.

Yeni bir türü adlandıracak olan botanikçilere, epitet seçiminde, Kod aşağıdaki tavsiyelerde bulunmaktadır:

- kelimenin latince bir sonek ile bitirilmesi,
- uzun ve okunması güç kelimelerden kaçınılması,
- değişik dillerden alınan kelimelerle birleşim yapılmaması,
- bir çizgi ile birleştirilen birleşik kelimeler kullanılmaması,
- cins kelimesi ile aynı anlamda olan bir kelime seçilmemesi,
- o cins altındaki türlerin çoğunda müşterek olan bir karakteri belirten bir kelimedenden kaçınılması,
- o cins altında bulunan bir tür adının epitetine az çok benzeyen bir kelime seçilmemesi,
- yakın bir cinsteki bir tür için kullanılmış bir kelimedenden kaçınılması,
- gezi notları, gezi mektupları, herbiye etiketleri gibi yerlere iliştilmiş yeni tür isimlerinin, bu ismi vermiş olan yazarın adı ile birlikte, bu yazar ile anlaşmadıkça yayımlanmaması,
- türün yayılışı çok sınırlı olmadıkça, az tanınmış olan veya çok küçük olan bir yer adının epitet olarak kullanılmaması.

Türe bağı altbirimlerin adı, tür adının arkasına altbirimin kısaltılmış şekli ve onun arkasına da altbirimi belirten kelimenin yazılması suretiyle tertiplenir. Bu son kelime, tür adının epiteti gibi oluşturulur ve bir sıfatısa, cins adının cinsiyetine uygun olarak yazılır. Örneğin: **Crataegus monogyna** subsp. **monogyna**, **Crataegus monogyna** subsp. **azarella**, **Lonicera etrusca** var. **etrusca**, **Lonicera etrusca** var. **hispidula**.

Tür adının dayandığı örneğe, yani tipus'una tekabül eden türaltı taksonu, bu türün epiteti ile sıfatlandırılır. Örneğin: **Crataegus monogyna** subsp. **monogyna**, **Lonicera etrusca** var. **etrusca**, **Hypericum aviculariifolium** subsp. **aviculariifolium** var. **aviculariifolium**.

Tertip (combinatio)

Bir cins adı ve bu adın arkasına eklenmiş bir veya birkaç cinsaltı taksonunu belirten isim veya sıfattan oluşan birleşime tertip veya kombinasyon (latince **combinatio**) denir. Örneğin: **Rosa damascena** bir kombinasyon'dur. Bunun gibi **Papaver sect. Pilosa**, **Polygala pruinosa** subsp. **pruinosa** gibi isimler de birer kombinasyon'dur.

İkili adlandırma

Bitki türlerinin iki latince kelimededen yapılmış bir tertip ile adlandırılmasına, ikili (biner, binomial) adlandırma denir.

Onsekizinci yüzyılın ortalarına kadar yazılmış botanik kitaplarındaki bitki adlarına bakılırsa, bu adların, bitkinin belli bir veya birkaç karakterini yansıtan şekilde tertiplenmiş birkaç kelimededen yapılmış olduğu görülür. Örneğin Tournefort'un 1717 tarihini taşıyan eserinde (7), şu şekilde bitki adlarına rastlanır: **Gundelia orientalis acanthi aculeati folio capite glabro** (bu bitkinin bugünkü adı **Gundelia tournefortii**'dir). **Borrago constantinopolitana flore reflexo coeruleo calyce vesicario** (bu bitkinin bugünkü adı **Trachystemon orientale**'dir).

O devirlerde, bitki sistematigi ile uğraşan botanikçilerin eline geçen yeni bitkilerin sayısının büyük artışı karşısında, bu bitkilerin adlandırılması sorunu ciddi bir şekilde ortaya çıkınca, bu alanda ışık tutacak ve birliği sağlayacak yasaların saptanması zorunluğu kendini gösterdi. Adlandırma ile ilgili ilk prensipleri İsveçli **Carolus Linnaeus**'un **Criteria botanica** (1737) adlı eserinde bulunuyoruz ve ikili adlandırmanın da, bilginin **Species plantarum** (1753) adlı eserinde yerleşmiş olduğunu ve bu eserdeki bitki adlarının, birincisi cins adı, ikincisi türü belirten kelime olmak üzere, iki latince kelimededen yapılmış olduğunu görüyoruz.

Latince bir adın yazarı

Bir cins veya daha aşağı kademelerin latince adlarının ardından bir (bazen daha fazla) şahıs adının, tam veya kısaltılmış olarak yazılmış olduğunu bilimsel eserlerde çok sık görürüz. Bu şahıs, latince adı ilk defa ortaya atan ve bu adı yazdıran kimsedir. Bu nedenle bu şahsa latince adın yazarı denir. Örneğin : **Apaver L., Cakile Miller, Astragalus microcephalus Willd., Valeriana liariifolia Adams, Vinca herbacea Waldst. et Kit., Gundelia tournefortii var. tenuisecta Boiss., Campanula L. sect. Rapunculus Dumort.**

Bu örneklerde yazarların adı bazen tam, bazan kısaltılmış olarak yazılmıştır. Genellikle 3 veya daha fazla hece taşıyan isimlerin kısaltılmış olarak yazılması bir kural halini almıştır. Örneğin **Boissier** yerine **Boiss.**, **Willdenow** yerine **Willd.**, **Dumortier** yerine **Dumort.**, **Waldstaetter** yerine **Waldst.**, **Kitaibel** yerine **Kit.** yazılır. Çok tanınmış yazar adlarının çok kısa olarak yazılması bir gelenek halindedir. Örneğin **Linnaeus** yerine **L.**, **de Candolle** yerine **DC.** yazması genelleşmiştir. Aynı adı taşıyan botanikçileri ayırt etmek için bunların adının başına küçük adın baş harfi eklenir: **C. Koch, C. C. Gmelin, J. F. Gmelin, G. Gmelin, S. G. Gmelin** gibi. Oğul botanikçiyi baba botanikçiden ayırtabilmek için adın arkasına **filius** (oğul) anlamına gelen **fil.** veya **f.** eklenir. Örneğin **Gaertner fil., Rech. fil. (K. H. Rechinger için).**

Yazar adının, latince adın arkasına ilâve edilmesi, bitki adında kesinlik sağlamak içindir. Kesinliğin daha da ileri götürülmesi istenirse, yazar adının arkasına bibliografi, yani latince adın yayımlandığı kitabın veya derginin adı⁴⁾, cildi sayısı ve tarihi kaydedilmelidir.

Yazar adlarının bildiriliş şekli Kod'un ilgili maddelerinde açıklanmıştır. Bu maddelerin başlıcaları aşağıda özetlenmiştir.

İki veya daha fazla altbirimi bulunan türlerde, epiteti türün epiteti ile aynı olan altbirimin adının ardından tür yazarının adı tekrarlanmaz. Örneğin: **Vicia villosa Roth subsp. villosa; Matricaria chamomilla L. var. chamomilla.**

Homonimlerde⁵⁾ yazar adının bilhassa bildirilmesi gerekir, hattâ istemeyimiz yazarın adı da, başına **non** kelimesini koyarak belirtilmelidir. Örneğin **Astragalus depressus L., Sp. Pl. ed. 2 : 1073 (1763) non Bertol. (1844).**

⁴⁾ Yazar adlarını ve bunların kısaltılmış şekillerini taşıyan listeler Flora Europaea (8) nın her cildinin sonunda verilmiştir.

⁵⁾ Kitap ve dergi adlarını ve bunların kısaltılmış şekillerini taşıyan listeler Flora Europaea (8) nın her cildinin sonunda verilmiştir.

Homonim dendiği zaman, iki farklı tipus'a iki farklı yazar tarafından verilmiş olan eş adlar anlaşılır, **Astragalus rhizanthus Boyle** ve **A. rhizanthus Boiss.** gibi.

Bir latince adı iki yazar birlikte yayımlamışlarsa, iki yazarın adının arasına ve anlamına gelen **et** kelimesi veya **&** işareti konur.

Bir latince adı birkaç yazar birlikte yayımlamışlarsa, kısaltma yapma amacıyla bu yazarlardan ilkinin adı yazıldıktan sonra arkasına **ve diğerleri** anlamına gelen **et al. (et alii)** terimini ilâve etmek kâfidir.

Bir latince ad bir şahıs tarafından teklif edilmiş, fakat onun tarafından yayımlanmamışsa (**nomen nudum**), fakat daha sonra bir yazar bu adı muhafaza edip onu geçerli bir şekilde yayımlamışsa, bu taktirde isim sahibinin ve yazarın adları sırasıyla belirtilerek bu iki ad arasına **ex** kelimesi yazılır. Gerçek yazar, adı **ex** kelimesinin ardından yazılmış olan şahıstır. Bir örnek verelim: **Inula macrocephala** Boiss. et Kotschy ex Boiss., Fl. Or. 3: 186 (1875). Burada **Inula macrocephala** adının Boissier ve Kotschy tarafından teklif edildiği, fakat bu adın bu şahıslar tarafından yayımlanmadığı, ancak adın Boissier tarafından muhafaza edilip geçerli bir şekilde Flora Orientalis adlı eserinde yayımlanmış olduğu anlaşılır. Buna göre gerçek yazar Boissier'dir, öyle ki bir kısaltma yapmak gerekse, bitkinin adını **Inula macrocephala** Boiss. şeklinde söylemek doğru olur.

Bazen yazarı ile birlikte bildirilmiş bir latince adda, yazarın adından sonra **in** kelimesi ile birleştirilerek ilâve edilmiş bir başka yazar adı ve onun bir yayını bildirilir. Bunun anlamı, yazarın latince adı, **in** den sonra verilen yayında neşretmiş olduğudur. Bir örnek verelim: **Inula viscidula** Boiss. et Kotschy in Boiss., Fl. Or. 3 : 188 (1875). Burada **Inula viscidula** adının bitkiye Boissier ve Kotschy tarafından verildiği ve bu adın aynı yazarlar tarafından geçerli olarak Boissier'nin Flora Orientalis adlı eserinde yayımlanmış olduğu anlaşılır. Buna göre gerçek yazar Boissier ve Kotschy'dir, yani **in** kelimesinin önünde yer alan şahıslardır, ve **in** kelimesinin ardında verilen yayın adı, gerçek yayımlanmanın içinde yapıldığı yayının adıdır.

In kelimesi aynı anlamda, yazarın kendi adı ile bitkinin adını yayımladığı dergi adı arasında kullanılır. Bu kullanılış bir gelenek halini almıştır. Örneğin **Rhamnus kayacikii** Davis et Yaltırık in Notes R.B.G. Edinb. 28 : 10 (1967).

Apud kelimesi de **in** gibi onun içinde, ona göre anlamına gelir. Örneğin: **Achillea zederbaueri** Hayek apud Penther et Zeberbauer in Ann. Nat.Hofm. Wien 20 (4) : 423 (1907). Bu açıklamanın anlamı şudur: **Achillea zederbaueri** Hayek adı Penther ve Zederbauer'in Annales des naturhistorischen Hofmuseums dergisi içindeki makalesinde yayımlanmıştır.

Yayımlama

Bir botanikçi, ilim için yeni olan, yani henüz latince bir adı bulunmayan bir bitkiye bir ad verecekse, bu adı yeni bitki ile birlikte ilme tanıtması

gerekir. Bu tanıtma için en doğal yol yayımlamadır. Bitki yeni olmayıp ta adının değiştirilmesi isteniyorsa, bu yeni adın da aynı yol ile tanıtılması icap eder.

Kod'a göre, bir yayında iki özellik aranır: gerçek (**effectivus**) oluşu ve geçerli (**validus**) oluşu.

Gerçek yayın

Bir yayının gerçek olması için bir matbaada basılmış olması, satış, mübadele veya hediye edilme gibi yollarla halka veya hiç olmazsa botanikle ilgili müesseselerin kitaplıklarına dağıtılmış bulunması istenir. Bu yayın bir kitap veya ilmi bir dergi olabilir. El veya daktilo ile yazılmış makaleler, bunların mikrofilmleri, gazeteler, kolay temin edilemeyen, devamsız olan, ilmi olmayan dergiler, basılmamış tebliğler, ticarî kataloglar, yeni latince adların gerçek yayımlanması için geçerli sayılmazlar.

Geçerli yayın

Bir ilmi ada geçerlidir diyebilmemiz için, o adın gerçek bir yayında neşredilmiş olması, taksonların isimlendirilmesi hakkında alınmış olan kararlara uygun olması, bu adın ardından taksonun özelliklerinin bildirilmiş olması veya daha evvelki gerçek bir yayında bildirilmiş özelliklere başvurulmuş olması gerekir.

Yeni taksonun özellikleri yazılırken, yani tanıtımı yapılırken, bu taksonun ona yakın taksonlarla olan farklarının belirtilmesi, teşhisi kolaylaştırmağa yaracak şekillerin ilâve edilmesi, bu şekillerin hangi örnek üzerinden çizilmiş olduğu, şekillerin kaç kere büyütüldüğü şekil altında açıklanmalıdır. Bilinen bir taksona yeni bir tertip veya yeni bir isim verilecekse, bu tertip veya ismin geçerli olabilmesi için basionim'in 6) veya sinonim'in 7) adının kesin olarak, yani bu adların arkasından yazar adı, orijinal yayının adı, sayfası, tarihi bildirilmelidir.

1 Ocak 1935 tarihinden sonra verilmiş olan adların geçerli kabul edilmesi için, tanıtımının latince dilde yazılmış olması veya tanıtım için evvelki yayına başvuruluyorsa, gerçek olması lâzım gelen bu yayındaki tanıtımın da latince dilde bulunması şart kabul edilmiştir.

6) Basionim dendiği zaman, epiteti, yani türü belirten kelimesi, yeni ad içinde aynen muhafaza edilmiş olan bitkinin eski adı anlaşılır. Örneğin **Physalis somnifera** L. (1753), **Withania somnifera** (L.) Dunal (1853) in basionimidir.

7) Sinonim dendiği zaman, aynı taksona değişik yazarlarca verilmiş isimler anlaşılır. Örneğin, **Mentha pulegium** L. (1753) ile **Pulegium vulgare** Miller (1768) sinonimdir. İki çeşit sinonim vardır : **Adlandırma sinonimleri** aynı tipus'a verilen çeşitli isimlerdir, bu sinonimler tek bir tipus'a dayanır. **Taksonomik sinonimler** ise farklı tipus'lara dayanır ve iki adın taksonomik sinonim olup olmadığı hakkında ancak taksonomik araştırmalar sonunda karar verilebilir.

1 Ocak 1953 tarihinden sonra yayımlanmış olan yeni adlar, eğer bunların hangi takson kademesinde buldukları kesin olarak belirtilmemişse, geçerli sayılmazlar. Bu kademeler, Latince ve kısaltılmış olarak belirtilir ve taksonun adında, yazar adının hemen arkasından yazılır, **sp. nov., subsp. nov., sect. nov., comb. et stat. nov.** gibi.

Bitkinin özelliklerini belirten izahlı şekiller, 1 Ocak 1908 tarihinden evvel yayımlanmış iseler, tür ve türaltı adlarının geçerliliğini temin için kâfi sayılabilir.

Tipus (typus)

Geçerli şekilde yayımlanmış olmakla bir taksonun adı, o taksonda bulunan bir elemente devamlı olarak bağlanmış durumdadır. Bu elemente o adın tipus'u denir. Bir takson adının tipus'u, o taksonda bulunan ve ada devamlı olarak bağlı olan bir elementtir. Bu element, taksonun kademesine göre değişik şeyler olabilir. Örneğin bir tür adının tipus'u, türün ilk tanıtılması yapılırken incelenmiş olan bir herbiye örneğidir. Bir cins adının tipus'u, bu adı geçerli kılan ilk tanıtmaya temel teşkil etmiş olan türdür. Bu familya adının tipus'u bu adı geçerli kılan ilk tanıtmaya temel teşkil etmiş olan cinstir. Örneğin **Ranunculus crateris** Davis tür adının tipus'u, Bitlis'te Nemrut dağında, 2350 m de, Davis ve Polunin tarafından toplanmış olan ve D.23565 numarasını taşıyan bitki örneğidir, çünkü **Ranunculus crateris** adını verirken, bu adın yazarı olan Davis, ilk tanıtmayı bu örneğe dayanarak yapmış ve geçerli bir şekilde yayımlamıştır. **Alyssum** L. cins adının tipus'u, bu adı geçerli kılan tanıtmamanın dayandığı **Alyssum montanum** L. türüdür. **Papaveraceae** A. L. Jussieu familya adının tipus'u, bu adı geçerli kılan tanıtmamanın dayandığı **Papaver** L. cinsidir.

Ancak adların birer tipus'u vardır. Taksonların tipus'u yoktur. Örneğin bir türün tipus'undan bahsedilemez, çünkü onun tipus'u yoktur, ancak türün adının tipus'u vardır. Bu tipus bir bitkidir, bir herbiye örneğidir. Bir tür adı, ilk defa bu örnek sayesinde tanıtılmış ve yayımlanmıştır. Adının uygulanmasında bir rol oynayacağından dolayı bu örnek değerlidir. İlmî adların doğru bir şekilde uygulanması için tipus'ların görülmesi gerekir. Tipus'lar değerli örneklerdir. Birçok müesseselerde özel kılıflar içinde, hatta özel dolaplarda ve özel bölümlerde saklanır. İncelenmeleri için, direktörün özel müsaadesi gerekir.

Tipus çeşitleri

Bir yazarın yeni bir türü tanıtırken tipus olarak seçtiği bitki örneğine **holotip** denir. **İsotip**, holotip'in duplikatı, yani holotip'e eş olan, etiketinde holotipteki kayıtları aynen taşıyan örnek demektir. Eğer yazar, yeni bir türü tanıtmak

için yapmış olduğu yayında bir holotip belirtmemiş, fakat birkaç örnek birden zikretmişse, bu örneklere **sintip** denir. Holotip belirtilmemiş, kaybolmuş veya tahrip olmuş ise, onun yerini tutacak bir örneğin seçilmesi gerekir, seçilen örneğe de **lektotip** denir. Isotipler varsa, bu lektotip öncelikle isotipler arasından seçilir. Hiçbir isotip yoksa, o zaman lektotip sintipler arasından seçilmelidir. Sintiplerin tamamen eş olmayıp birkaç taksonu kapsadığı hallerde, lektotipin seçilmesi bilhassa gereklidir.

Bir tür adına bağlatılmış olan bir örneği hiçbir şekilde bulmak kabil olmazsa, taksonomist bu ad için bir bitki örneğini kendisini gösterebilir. Bu yeni örnek bir **neotip**'tir. Neotip belirtilmesinde, örneğin orijinal tanıtmaya tamamen uymasına ve holotip'in toplandığı yerden toplanmış olmasına gayret edilir ve neotip belirtme nedeni açıklanır.

Holotip ve isotip (veya isotipleri) belirttiği halde yazar, orijinal yayınında başka örnekler de gösteriyorsa, bu diğer örneklere **paratip** denir. Holotip mevcut olduğu için, adlandırma bakımından paratiplerin önemli bir yeri yoktur. Bununla beraber, yazarın yeni tür hakkındaki kavramını aksettirmesi nedeniyle, paratipler bir değer taşırlar.

Bir türün bir adı olduğu halde ona yeni bir ad (**nomen novum**) vermek durumu ortaya çıkmışsa bu yeni adın tipus'u ilk adın tipus'undan ibarettir. Adı olan bir türe yeni bir ad verme durumu, örneğin bu adın bir homonim olduğu anlaşılınca ortaya çıkar. Bu taktirde daha sonraki tarihi taşıyan homonim geçerli değildir, yeni bir adla değiştirilmelidir.

Eğer bir taksonun kademesinde değişiklik yapılacaksa, örneğin bir tür bir cinsten çıkarılıp başka bir cinse nakledilecekse, basionim'in tipus'u yeni adın tipus'u olarak kalır.

Öncelik

Her taksonun ancak bir doğru adı vardır ve bu ad, Kod'un kurallarına uygun olmak şartıyla, ona en erken tarihte verilmiş olan addır. Ancak yazımızın baş tarafında, familyaların adlandırılması konusunda adını saydığımız 9 familya, ikinci birer ad (**nomen alternativum**) ile de tanınmalarına Kod'ca müsaade edilmiş olmakla, istisna teşkil ederler.

Erken tarihe öncelik tanıyan bu prensibe örnek verelim. **Anagyris foetida** L. (1753) ile **A. neapolitana** Ten. (1830) adları sinonimdir, yani bu adların tipus'ları incelendiğinde bu tipus'ların eş olduğu görülür. Buna göre, daha önce yayımlanmış olan birinci ad geçerli addır. İkinci ad ancak sinonim olarak zikredilmelidir.

Öncelik prensibinin kısıtlanması

Linnaeus'un *Species Plantarum* adlı eserinin yayın tarihi olan 1 Mayıs 1753 tarihinden evvel yayımlanmış çiçekli bitki adlarının hiçbiri geçerli değildir.

Kurallar ve özellikle öncelik prensipleri titizlikle uygulandığı zaman, bazı familya ve cinslerin adlandırılmasında karışıklıkların meydana geldiği görüldüğünden, bir çözüm yolu bulmak için Kod, sorun yaratan bu taksonları, kural ve prensiplerin dışında tutarak, onların adlarının muhafaza edilmesini düşünmüş ve muhafaza edilecek olan familya ve cins adlarını iki liste halinde sunmuştur.

Birinci listede muhafaza edilen familya adları (**nomina familiarum conservanda**) verilmiş ve bu adların tipus'ları bildirilmiştir. Bu listede adı geçen familyalar için hareket noktası olarak "A.L.Jussieu, *Genera Plantarum*, 1789" adlı eser kabul edilmiştir. Bu familya adlarının 1789 dan evvelki sinonimleri geçerli değildir. Bu liste dışında kalan familya adları için hareket noktası, diğer taksonlarda olduğu gibi 1 Mayıs 1753 tarihidir.

İkinci liste cins adlarına aittir ve muhafaza edilen ve atılan cins adlarının (**nomina conservanda et rejicienda**) listesidir. Bu listede muhafaza edilen cins adlarının (**nomina conservanda**) yanında, bu adların sinonimleri ve daha erken tarihli homonimleri yani atılacak isimleri (**nomina rejicienda**) verilmiş ve aynı zamanda bu adların tipus'ları bildirilmiştir.

Yalnız familya ve cins adları ve bu iki takson arasındaki arataksonların adları muhafaza edilebilir. Örneğin tür adları için muhafaza prensibi uygulanamaz.

Aktarma

Taksonomistlerin iyi niyet ve gayretlerine rağmen, tür adları birçok hallerde tamamen stabil olamamaktadır. Yeni bilgilerin ışığı altında bir bitki grubu tekrar incelendiğinde bir türün bir cinsten alınıp başka bir cinse aktarılması, veya bir alttür veya varyetenin bir tür kademesine yükseltilmesi veya bunun aksine bir türün bir alttür veya varyete kademesine düşürülmesi gibi sorunlar ortaya çıkar.

Böyle bir aktarmada, türü veya daha aşağı kademeyi belirten kelime, yani epitet, geçerli ise, bu epitet aynen muhafaza edilir ve yeni tertip'in adının arkasından iki yazarın da adı verilir. Birinci yazar, ilk adın, yani basionim'in yazarıdır ve parantez içinde yazılır. İkinci yazar değişikliği yapmış olan, yani yeni tertibi adlandırmış olan yazardır. Örnek verelim: **Arbutus uva-ursi** L., 1753 te Linnaeus tarafından verilmiş bir isimdir. Sprengel 1825 te bu türü **Arbutus** cinsinden alıp **Arctostaphylos** cinsine aktarmıştır. **Arbutus uva-ursi** adı, Kod'un kurallarına uygun bir ad olduğu için, Sprengel bu addaki epiteti muhafaza etmiş

ve yeni tertibi **Arctostaphylos uva-ursi** (L) Sprengel şeklinde yazmıştır. **Uva-ursi** epiteti geçerli olmasaydı, örneğin geçerli bir şekilde yayımlanmamış olsaydı veya yeni cins altında aynı epiteti taşıyan bir tür adı bulunsaydı, veya bir autonim⁸⁾ yaratma durumu ortaya çıksaydı, yazar yeni tertipte bu epiteti kullanmayacak, fakat başka bir epitet kararlaştırıracaktı.

1753 te Linnaeus tarafından bir varyete kademesinde yazılmış olan **Valeriana locusta** L. var **vesicaria** L. taksonu, 1794 te Moench tarafından **Valerianella** cinsine aktarılarak tür kademesine yükseltilmiş ve bu tür adı, **Valerianella vesicaria** (L.) Moench şeklini almıştır.

1856 da Boissier tarafından **Ranunculus huetii** Boiss. şeklinde adlandırılmış tür, 1960 da Davis tarafından **Ranunculus dissectus** Bieb.'a bir alttür olarak bağlanmış ve bu alttürün adı **R. dissectus** Bieb. subsp. **huetii** (Boiss.) Davis olmuştur.

Eğer bir bitkinin latince adının arkasında bir parantez içinde olmak üzere yeni yazar adı görüyorsak, bu demektir ki bu tertibin tipus'u, eski adın tipus'u ile aynıdır ve bu tertip eski ada dayanılarak verilmiştir. Bu nedenle bu eski ada basım denir. Örneğin **Arbutus uva-ursi** L., **Arctostaphylos uva-ursi** (L.) Sprengel'in basionimidir. **Valeriana locusta** L. var. **vesicaria** L., **Valerianella vesicaria** (L.) Moench'in basionimidir. **Ranunculus huetii** Boiss., **R. dissectus** Bieb. subsp. **huetii** (Boiss.) Davis'in basionimidir.

Ayırma

Taksonomik araştırmalar sonucunda, bir türün iki veya daha fazla türe ayrılması icap ediyorsa, bu türlere ad verirken dikkat edilecek bir nokta, eski türün epitetinin yeni türlerden birinde muhafaza edilmesi gerektiğidir. Bu epiteti taşıyan tür adının tipus'u, başlangıçtaki türün adı için gösterilmiş olan tipus'tur. Yazar diğer türlere yeni adlar vermelidir.

Birleştirme

İki veya daha fazla tür birleştirileceği zaman, doğru olan en eski tarihli ad muhafaza edilmelidir.

⁸⁾ Tautonim, cins adı ve epiteti aynı kelimedenden yapılmış olan tür adıdır. Örneğin **Radiola radiola** (L.) H. Karst, **Strobus strobus** (L.) Small. Bu çeşit isimler Kod'ca geçerli değildir, değiştirilmelidir. Bu durum başlıca bir türün bir cinsten alınıp başka bir cinse aktarılması sırasında ortaya çıkar.

Ad deęiştirilmesini gerektiren haller

Kurallara uygun olmayan bir ad (**nomen illegitimum**) değiştirilip, onun yerine geçerli olan bir ad saptanmalıdır. Ad değiştirilmesini gerektiren haller Kod'da belirtilmiştir.

Kurallara uygun olan bir ad, fena seçilmiş olması, güzel olmaması, ilk anlamını kaybetmiş bulunması, başka bir adın daha çok tanınmış veya tercih edilebilir olması gibi nedenlerle hiçbir zaman değiştirilemez. Örneğin **Scilla peruviana** adı, bitki bir Akdeniz bitkisi olmasına rağmen, veya **Scilla sibirica** adı, bitki Sibiryada yetişmediği için, geçerliliğinden kaybedemez.

Buna karşılık bir isim, eğer bir sinonim olduğundan dolayı fazla ve gereksizse (**nomen superfluum**), eğer aktarma esnasında en erken tarihli geçerli epitet seçilmeden tertiplenmişse, eğer farklı anlamlar taşıdığından dolayı devamlı olarak yanlışlıklara sebebiyet veriyorsa (**nomen ambiguum**), eğer birbiri ile ilgisi olmayan iki veya daha fazla elemente dayanılarak verilmişse (**nomen confusum**), eğer daha ileri tarihli bir homonim ise, eğer anormal bir gelişme gösteren bir örneğe dayanıyorsa, eğer bir tautonim ise, bu gibi isimler kurallara uygun değildir, geçerli değildir, yerlerini kurallara uygun olan geçerli isimlere terketmelidir. Örnekler verelim :

Lavandula spica L. adı iki türe uygulanmıştır, **L. angustifolia** Miller ve **L. latifolia** Med. Bu nedenle anlamı kesin değildir, bir **nomen ambiguum**'dur, erk edilmesi gerekir.

Actinotinus cins adı, bir **Viburnum**'un çiçek durumunu bir **Aesculus**'un nihaî tomurcuğuna iliştirilmiş olarak taşıyan bir örneğe dayanılarak verilmiş bir addir. Bu ad anlamsız, karışık bir addir, bir **nomen confusum**'dur, terkedilmelidir.

Ancak böyle heterojen bir örnekte, elementlerden birini tipus olarak seçmek imkânı varsa, karışıma dayanılarak verilmiş olan ad bu lektotip için muhafaza edilebilir. Örneğin Baker 1876 da kormuslu fakat çiçeksiz bir **Crocus** örneği ile kormussuz fakat çiçekli bir **Crocus** örneğini birarada taşıyan bir karışımı tipus alarak onu **Crocus parviflorus** olarak adlandırmıştır. Daha sonra 1976 da B. Mathew ve T. Baytop bu tipus'un elementlerinin iki farklı **Crocus** türüne, **C. fleischeri** ve **C. danfordiae**'ye ait olduğunu teşhis etmiş ve **C. fleischeri**'ye ait kormuslu örneği lektotip olarak seçerek **C. parviflorus**'u **C. fleischeri** ile sinonim yapmışlardır (9).

Astragalus rhizanthus Royle (1839) ile **Astragalus rhizanthus** Boiss. (1843) homonimdir. Daha geç tarihli olan ikinci ad geçerli değildir, değiş-

irilmelidir. Nitekim Boissier, bu durumu görerek, ikinci bitkinin adını değiştirmiş ve ona yeni ad olarak **Astragalus cariensis** Boiss. (1849) adını vermiştir. Bu tür adı, sinonimi ve homonimi ile birlikte aşağıdaki şekilde yazılmalıdır ve homonimin yazarının önüne **değil** anlamına gelen **non** kelimesini koymakla isimde kesinlik sağlanmalıdır: **Astragalus cariensis** Boiss., *Diagn.ser. 1 (9): 56 (1849)*. Syn. **A. rhizanthus** Boiss., *Diagn, ser. 1 (2) : 83 (1843)*, non Royle (1839).

Düzeltilme ve değiştirme

Eğer bir yazar, bir taksonun tipus'unu değiştirmeden onun tanıtımında veya yazarlarında bir değişiklik, bir düzeltme yapmışsa, bu yazar, taksonun adının ardından değişikliğin şeklini ve kendi adını bildirir. Değişikliğin şekli latince ve kısaltılmış olarak yazılır. Bu latince terimlerden birkaç örnek verelim: **emend.** (emendavit, düzeltilen), **ampl.** (ampliavit, genişleten), **incl. var.** (incluso varietate, varyete dahil olmak üzere), **excl. var.** (excluso varietate, varyete dışta bırakılmak üzere), **incl. typo** (incluso typo, tipus dahil olmak üzere), **p.p.** (pro parte, kısmen, bir kısmı), **mut. char.** (mutatis characteribus, değiştirilmiş özelliklerle), vs. Örneğin: **Astragalus nervulosus** Eig et Reese, emend. *Hub. -Mor. in Feddes Rep. 38 : 277 (1940)*. Başka bir örnek: **Cousinia stapfiana** Freyn et Sint. in *Öst. Bot. Zeitschr. 44 : 218 (1894)* incl. var. **ankarensis** Wagenitz in *Willdenowia 3 (2) : 276 (1962)*. Diğer bir örnek: **Scabiosa rotata** Bieb., *Fl. Taur.- Cauc. 3 : 102 (1819)*. Syn: **S. brevipora** Freyn in *Öst. Bot. Zeitschr. 44 : 145 (1894)* pro parte.

Tayin yanlışlıkları

Bazen belirli bir ad ile tanınmakta olan bir bitkinin yanlış tayin edilmiş olarak yayınlara geçtiği ve gerçekte bu bitkinin başka bir türe ait olduğu ortaya çıkar. Böyle bir yanlışlığı belirtmek için latince bir terim kullanılır: **sensu... non.** Bunu şöyle çevirebiliriz:...'nin anladığı...'ninki değil. Bir örnekle açıklayalım: **Paeonia peregrina** sensu Boiss., *Fl. Or. 1 : 97 (1876)* non Miller. Bu cümleden, Boissier'nin *Flora Orientalis*'inde **Paeonia peregrina** Miller olarak tayin edip *Flora Orientalis*'inde yayımladığı örneklerin, gerçekte **Paeonia peregrina** Miller olmadıkları anlaşılır.

Latince adların imlâsı hakkında

Kural olarak, latince adların orijinal yazılışına, yani geçerli yayındaki yazılışına aynen riayet edilmelidir. Fakat eğer bir baskı hatası veya istenmeden yazılan bir imlâ yanlışlığı varsa, ancak o zaman adlarda düzeltme yapılabilir. Düzeltmiş cins ve tür isimleriyle ve düzeltme gerektirmeyen adlarla ilgili olarak Kod'da birçok örnekler verilmiştir.

ä, ö ve ü yerine **ae, oe** ve **ue**; é, è ve ê yerine **e** ve bazen **ae** yazılır. Bununla beraber ê muhafaza edilir.

İki şekilde yazılış olan kelimeler hakkında da Kod bilgi verir. Bu yazılışlardan hangisi Kod kurallarına uygunsa, o yazılış olduğu gibi muhafaza edilmelidir. Örneğin **silvatica** ve **sylvatica** epitetleri. Bugün yeni verilecek bir ad için imlâ bakımından doğru olan **i** ile yazılış öngörülmekle beraber, eğer orijinal yayında bu kelime **y** ile yazılmışsa, bu yazılış aynen muhafaza edilmelidir. Benzer örnekler: **sinensis** ve **chinensis**, **silvestris** ve **sylvestris**, **ceylanica** ve **zeylanica**.

Kod, bir şahıs adından nasıl bir cins adı veya bir epitet türetileceği, coğrafi adlardan yapılan sıfatların hangi eklerle son buldukları, cins adlarının gramer bakımından hangi cinsiyette oldukları hakkında da maddeler vermekte ve tavsiyelerde bulunmaktadır.

Bir şahıs adından bir cins adı türevlendirmek için, bu şahıs adı bir sesli harf veya **er** ile son buluyorsa ona **a** eki; eğer bir sessiz harf ile son buluyorsa ona **ia** eki ilâve edilmelidir: **Ottoa** (Otto'dan), **Gerbera** (Gerber'den), **Washingtonia** (Washington'dan).

Gene bir şahıs adından bir epitet oluşturmak için, bu şahıs adı **a** dan başka bir sesli harf veya **er** ile son buluyorsa ona **i** eki, eğer bir sessiz harf ile son buluyorsa ona **ii** eki ilâve edilir. Şahıs adı **a** ile son buluyorsa, **a** yerine **ae** yazılır: **thirkei** (Thirke'den), **aucheri** (Aucher'den), **demirizii** (Demiriz'den), **balansae** (Balansa'dan).

Eğer şahıs adları latince ise, epitet olarak bunların genitifleri yazılır. Epitet için, bir şahıs adından sıfat yapmak istenirse, sonek olarak **ianus, anus** ekleri kullanılır. Coğrafi adlardan oluşturulan epitetler genellikle sıfat olarak yazılır ve bunlar çoğunlukla **ensis, anus, inus, ianus, icus** gibi soneklerle biterler.

Tür ve türaltı epitetlerinin ilk harflerinin küçük yazılması kararlaştırılmıştır. Bununla beraber arzu edenler ancak şahıs adından veya başka bir cinsten veya yerli bir addan türetilmiş epitetleri büyük harfle başlatabilirler.

Latince terimler ve kısaltmaları

Taksonomik yayınlarda, adlandırma ile ilgili latince terimler genellikle kısaltılmış olarak yazılır. Standard kısaltmaların ayrıntılı bir listesi Stearn tarafından "Botanical Latin" adlı eserinde verilmiştir (10). Bu listeden faydalanarak ve ilâveler ve açıklamalar yaparak, bellibaşlı terimleri ve anlamlarını aşağıda sunuyoruz.

- . : affinis, yakın
j. : aggregatio, küme
 : alii, diğerleri
 : aliorum, diğerlerinin
pl. : ampliatus, genişletilmiş
n. : anonymus, isimsiz
 : apud, orada, içinde
t. : auctorum, yazarların
t.mult. : auctorum multorum, birçok yazarların
t.pl. : auctorum plurimorum, ekseri yazarların
 : circa, circiter, yaklaşık olarak
 : confer, kıyaslayınız
. ignot : collektor ignotus, toplayan meçhul
nb. : combinatio, tertip
nb.nov. : combinatio nova, yeni tertip
f. : confer, kıyaslayınız
 : editio, baskı
 : exempli gratia, örneğin
nd. : emendatus, düzeltilmiş
nd. : emendavit, düzelten
 : ve
 : den, içinden
. : exclusus, hariç
 : figura, şekil
 : filius, oğul
 : forma, form
 : göre
 : filius, oğul
 : genus, cins
 : herbarium, herbaryum, herbiye
h. : herbarium, herbaryum, herbiye
 : holotypus, holotip
 : hortorum, bahçelerin
 : hortulanorum, bahçecilerin
 : ibidem, aynı, aynı yerde
 : icon, resim
 : id est, yani
 : de, içinde
tt. : in litteris, mektuplaşma ile
bs. : in observatione, izleme ile
hed. : in schedula, herbiye etiketi üzerinde
 : inclusus, dahil
 : ineditus, yayımlanmamış
 : isotypus, isotip
it. veya l.c. : loco citato, adı geçen yerde, yani adı geçen eserin aynı sayfasında
 : manüskri
 : nomen, isim
alt. : nomen alternativum, diğer geçerli adı
ambig. : nomen ambiguum, kesin olmayan, birkaç anlamı olan isim
conf. : nomen confusum, anlaşılamayan, karışık isim
cons. : nomen conservandum, Kod'ca muhafaza edilmiş isim
dub. : nomen dubium, şüpheli isim
illeg. : nomen illegitimum, kurallara uygun olmayan isim
nov. : nomen novum, yeni isim, kurallara göre adı değişmesi lâzım gelen bir taksona verilen isim
nud. : nomen nudum, çıplak isim, tanıtımı geçerli olarak yayımlanmamış isim
prov. : nomen provisorium, geçici olarak verilmiş isim
superfl. : nomen superfluum, yayımlandığı sırada fazla ve lüzumsuz olan isim
 : değil

nov. : novus, nova, novum, yeni
n.v. : non vidi, görmedim 9)
op. cit. : opere citato, adı geçen eserde (bu terimin ardından sayfa bildirilmesi gerekir)
p. : pagina, sayfa
p.p. : pro parte, kısmen, bir kısmı
pro syn. : pro synonymum, eş anlam olarak
quoad : olarak
ref. : refer, baş vurunuz
s.l. : sensu lato, geniş anlamda
s.n. : sine numero, numarasız
s.str. : sensu stricto, dar anlamda
sect. : sectio, seksiyon
sensu : anlamında
sensu latissimo : en geniş anlamda
sensu strictore : daha dar anlamda
sic : böyle
sp. : species, tür
sp. nova : species nova, yeni tür
stat. : status, durum
stat.nov. : status novus, yeni durum (bir kademedan başka bir kademeye aktarma yapıldığı zaman kullanılır)
subgen : subgenus, altcins
subsp. : subspecies, alttür
subsp.nova : subspecies nova, yeni alttür
syn. : synonymum, eş anlam
tab. veya t. : tabula, levha
var.nov. : varietas nova
vol. : volumen, cilt
vide : bakınız
viz. : videlicet, yani

Herbaryum adları ve kısaltmaları

Bir tür adının tipus'u bildirilirken, bu örneğin taşıdığı etiket üzerindeki kayıtlar yazıldıktan sonra, örneğin hangi herbaryumda saklı bulunduğu da kaydedilir. Bu herbaryumun adı kısaltılmış olarak yazılır. Resmî herbaryumların tam ve kısaltılmış adları, adresleri, IAPT (International Association for Plant Taxonomy, Uluslararası Bitki Taksonomisi Birliği) tarafından bir kitap halinde yayımlanmıştır (11). Uluslararası kısa adlar saptanırken, genellikle herbaryumların bulunduğu şehirler ve bu herbaryumlardan gelen teklifler göz önünde tutulmuştur. Kısaltmalarda bütün harfler büyük yazılır ve sonuna nokta konmaz. Davis'in "Flora of Turkey"inde (5) adı geçen herbaryumların kısa adları ve buldukları şehirler aşağıda bildirilmiştir. Adresler ve daha fazla bilgi için yukarıda bahsedilen kitaba başvurulabilir. Türkiye'deki herbaryumların 1969 dan önceki durumlarını tanıtan bilgiler Demiriz tarafından yayımlanmıştır (11).

9) Gördüm demek için ! işareti kullanılır.

- : Arnold Arboretum (A.B.D.)
JK : Ankara Üniv. Fen Fak. (Türkiye)
IKO : Ankara Ormancılık Araştırma Enst. (Türkiye)
: Berlin (Almanya)
I : Beyrut (Lübnan)
i : Bergen (Norveç)
1 : British Museum, Londra (İngiltere)
: Brüksel (Belçika)
A : Bratislava (Çekoslovakya)
: Kopenhag (Danimarka)
: Edinburg (İngiltere)
E : Ege Üniv. Fen Fak., İzmir (Türkiye)
: Floransa (İtalya)
: Cenevre (İsviçre)
: Göteborg (İsveç)
ET : Göttingen (Almanya)
: Helsinki (Finlandiya)
L : Halle (Almanya)
J : Kudüs (İsrael)
E : İstanbul Üniv. Eczacılık Fak. (Türkiye)
F : İstanbul Üniv. Fen Fak. (Türkiye)
O : İstanbul Üniv. Orman Fak. (Türkiye)
: Jena (Almanya)
: Kew (İngiltere)
R : Kornik (Polonya)
: Lund (İsveç)
: Legingrad (Rusya)
: Münih (Almanya)
RS : Marsilya (Fransa)
A : Moskova (Rusya)
: Oksford (İngiltere)
: Paris (Fransa)
: Stokholm (İsveç)
M : Sofya (Bulgaristan)
: Tiflis (Rusya)
: Turku (Finlandiya)
: Utrecht (Hollanda)
: Upsala (İsveç)
: Washington (A.B.D.)
: Viyana (Avusturya)
: Viyana (Avusturya)
: Züriç (İsviçre)

Büyük herbaryumların bazılarında, önemli koleksiyonlar genel herbiye e dağıtılmamış ve ayrı saklanmış olabilir. Bir örnek olarak Cenevre herbar- undaki De Candolle'un bitkilerini verelim. Bu koleksiyonu bilhassa belirtmek yenler onu G - DC şeklinde yazabilirler.

Özel herbaryumlara gelince, bu herbaryumların adı sahiplerinin adına göre zun adlar kısaltılarak yazılır. Örneğin **Hb. Linn.**, **Hb. Cliff.**, **Hb. Hub.-Mor.**, **van Soest**, **Hb. Buttler**. Burada **Hb.Linn.**, Linnaeus'un koleksiyonu, **Cliff.**, Clifford'un koleksiyonu, **Hb. Hub. - Mor.**, Huber-Morath'nın eksiyonu, vs. demektir.

SUMMARY

The author summarizes the International Code of Botanical Nomenclature, 1972, and explains its main articles and recommendations by giving examples. She presents a list of the latin abbreviations with their meanings, and a list of the abbreviated names of mostly European herbaria.

BİBLİYOGRAFYA

- 1 - International Code of Botanical Nomenclature (adopted by the Eleventh International Botanic Congress, Seattle, August 1969), Utrecht, 1972.
- 2 - DAVIS, P. H., HEYWOOD, V. H. : Principles of Angiosperm taxonomy, 279-308, Edinburgh and London, 1963.
- 3 - JEFFREY, C. : An introduction to plant taxonomy, 62-93, London, 1968.
- 4 - LAWRENCE, G. H. M. : Taxonomy of vascular plants, 192-122, New York, 1951.
- 5 - DAVIS, P. H. : Flora of Turkey and the East Aegean Islands, 5 vol., Edinburgh, 1965-1975.
- 6 - DEMİRİZ, H. : Takson terimi ve türkçe botanik nomenklaturünde taksonlar, Türk Bioloji Dergisi, 20 (1-4) :110-114, 1969.
- 7 - TOURNEFORT, P. de. : Relation d'un voyage du Levant, 3 vol., Lyon, 1717.
- 8 - TUTİN, T. G. et al. : Flora Europaea, 4 vol., Cambridge, 1964-1976.
- 9 - MATHEW, B., BAYTOP, T. : Some observations on Turkish Crocus, Notes Roy. Bot. Gard. Edinb., 35 (1) :61-67, 1976.
- 10 - STEARN, W. T. : Botanical Latin, 367-373, London and Edinburgh, 1966.
- 11 - STAFLEU, F. A., HOLMGREN, P. K., KEUKEN, W. : Index Herbariorum, Part I, The Herbaria of the World, ed. 6, Utrecht, 1974.
- 12 - DEMİRİZ, H. : Türkiye'deki herbaryumların durumuna toplu bakış, Türk Bioloji Dergisi, 19 (1) :33-48, 1969.